

לפני ה' אלהיך

מים ראשונים: כבר הקדשנו למצוות ביעור מעשרות דף מיוחד בשם [השקיפה ממעון קדשך מן השמים](#), בפרשת כי תבא ראו גם [שמחה של טובה](#) שם. כאן נבקש להתמקד בהיבט ספציפי של המצווה שקשור למעמד של בית המקדש והעיר ירושלים. דף זה נולד בעקבות לימוד משותף של הנושא עם הנכד שחר אורי נ"י בעת שזכינו לקיים את הפסוקים: "והודעתם לבניך ולבני בתיך: יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחרב וכו'" (דברים ד ט-י).¹

כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר ונתתה ללוי לגר ליתום ולאלמנה ואכלו בשעריך ושבעו: ואמרת לפני ה' אלהיך בערתי הקדש מן הבית וגם נתתי ללוי ולגר ליתום ולאלמנה ככל מצותך אשר צויתני לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי: לא אכלתי באני ממנו ולא בערתי ממנו בטמא ולא נתתי ממנו למת שמעתי בקול ה' אלהי עשיתי ככל אשר צויתני: השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתת לנו כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש: (דברים כו יב-טו, פרשת ביעור מעשרות).²

דברים כו יא – מצוות הביכורים

ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי ה' והנחתו לפני ה' אלהיך והשתחוית לפני ה' אלהיך: ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלהיך ולביתך אתה והלוי והגר אשר בקרבך:³

רש"י דברים פרק כו פסוק יג – מעשר שני בירושלים

ואמרת לפני ה' אלהיך - התודה שנתת מעשרותיך: בערתי הקדש מן הבית - זה מעשר שני ונטע רבעי. ולמדך שאם שהה מעשרותי של שתי שנים ולא העלם לירושלים, שצריך להעלותם עכשיו.⁴

רמב"ם הלכות מעשר שני ונטע רבעי פרק יא הלכה א – איפה מתוודים

מצות עשה להתודות לפני יי אחר שמוציאין כל המתנות שבזרע הארץ וזהו הנקרא וידוי מעשר. ... אימתי מתודין? במנחה ביום טוב האחרון של פסח של רביעית ושל שביעית⁵ ... אין מתודין אלא ביום ... ובין בפני הבית ובין שלא בפני הבית חייב לבער ולהתודות-⁶ ... וידוי זה נאמר בכל לשון ... וכל אחד ואחד אומרו בפני עצמו, ואם רצו רבים להתודות כאחד מתודין. מצותו במקדש, שנאמר: "לפני יי אלהיך". ואם התודה בכל מקום יצא.⁷

¹ ראו הדף [והודעתם לבניך ולבני בתיך](#).

² אנו מבקשים להתמקד בסתירה לכאורה או במתח שבין סוף פסוק יב: "ונתתה ללוי לגר ליתום ולאלמנה ואכלו בשעריך ושבעו", ותחילת פסוק יג הסמוך: "ואמרת לפני ה' אלהיך". "בשעריך" פשוטו כמשמעו, במקום היישוב שלך. וממילא הנתינה היא לכהן, ללוי, לגר, ליתום ולאלמנה שבעריך ("עניי עריך קודמים"). אך "לפני ה' אלהיך" משמע שהכוונה היא לבית המקדש. כיצד ילכו שניהם יחדיו? אדם יבער את מעשרותיו אחת לשלוש שנים בעירו ובזמן המיועד לכך, הוא יום טוב האחרון של חג הפסח (המצות) של השנה הרביעית ("מקצה שלוש שנים") והשביעית, אבל יאמר את הווידי רק בפעם הבאה שיעלה לרגל לירושלים?

³ מצווה סמוכה (קודמת) לביעור מעשרות היא מצוות הביכורים ויש דמיון רב בין שתיהן. ראו פירוש רבי בחיי בן אשר דברים כו יד וכן מדרש פסיקתא דרב כהנא פסקא י עשר תעשר – שניהם מובאים בדף [שמחה של טובה](#) – שממקמים את הפסוק: "ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך יי אלהיך" החותם את מצוות ביכורים, על שתי המצוות: ביכורים וביעור מעשרות (ראו במקרא איך הפסוק עומד בין שתיהן). אם "לפני ה' אלהיך" של מצוות ביכורים הוא בבית המקדש (כמו רבים אחרים בספר דברים דווקא), סביר שגם "לפני ה' אלהיך" של ביעור מעשרות, יהיה, כפשוטו, בבית המקדש! ואם כך, אזי נשארו עם המתח הפנימי שבמצוות כילוי מעשרות, בין "בשעריך" ובין "לפני ה' אלהיך"! היכן יעמוד אדם ויאמר את הווידי ואת התפילה הנאה "ההשקיפה ממעון קדשך מן השמים", בעירו-ביתו-בשערי או בבית עולמים? ראו אגב [מנגינות נאות](#) שנכתבו לתפילה פיוטית זו.

⁴ רש"י, וכמותו גם מקצת פרשנים ומדרשים, מתייחס בעיקר למעשר שני שאכן מצווה להעלותו ולאוכלו בירושלים. אך מה עם מעשר ראשון ומעשר עני שנראה לומר שמצוותן דווקא "בשעריך"? בדומה לרש"י מצאנו גם בתרגום יונתן לתורה שמפרש (בתרגום חוזר לעברית): "ומעשר שלישי תעלה ותאכל לפני יי אלהיך ותאמר וכו'". מכל שאר המפרשים (רשב"ם, אבן עזרא, רמב"ן ועוד) לא ראינו התייחסות לנושא שלנו. נראה שפשיטא להם ש"לפני ה' אלהיך" הוא בבית המקדש, כפי שנזכר פעמים רבות בספר דברים.

⁵ רש"י כותב שנה שלישית ושישית וכבר העירו על כך רבים וטובים. ומפרשי רש"י שברו על כך קולמוסין רבים.

⁶ הלשון "בפני הבית ושלא בפני הבית" משמעותה בפשטות: בזמן שבית המקדש קיים ובשעה שאינו קיים (היינו לאחר החורבן). ראו ברמב"ם הלכות מאכלות אסורות פרק י הלכה ב, בדיון איסור חדש: "... בכל מקום ובכל זמן בין בארץ בין בחוצה לארץ בין בפני הבית בין שלא בפני הבית, אלא שבזמן שיש מקדש וכו'". כך משתמע גם בהלכות תרומות פרק א הלכה א, הלכות שמיטה ויובל פרק ד הלכה כה ועוד, וכך לכאורה גם כאן, בביעור מעשרות.

⁷ רמב"ם ממקם את מצוות וידוי מעשרות בהלכות מעשר שני ונטע רבעי (מזכיר את פירוש רש"י), אבל כפוסק הלכה ולא כפרשן מקרא, הוא אומר דברים ברורים. לכתחילה האמירה והווידי הם במקדש – שהרי כתוב "לפני ה' אלהיך". ולפיכך, ישתדל האדם

רדב"ז הלכות מעשר שני ונטע רבעי פרק יא הלכה ד – שיטת הרמב"ם מהיגיון

ובין בפני הבית בין שלא בפני הבית וכו'. כתב הראב"ד שזה שבוש שהידידי אינו אלא לפני ה' ואין "לפני ה'" אלא בבית עד כאן.⁸ ואני תמה על השגה זו שהרי רבינו ביאר בסמוך כוונתו וכתב ומצותו במקדש שנאמר לפני ה' ואם התודה בכל מקום יצא.. כלומר, אפילו שלא בפני הבית וכיון שאם התודה בכל מקום – יצא. אם כן, חייב להתודות בכל מקום אפילו שלא בפני הבית. הילכך מה שכתוב "לפני ה'" אינו אלא למצוה מן המובחר. אבל לעולם חייב להתודות בכל מקום. כיון שאתה מודה שחייב לבער בכל מקום חייב להתודות בכל מקום, שהרי הוידוי על הביעור הוא בא. ועלו דברי רבינו כהוגן אין בהם נפתל ועיקש:⁹

דברים כו א-יד – במקום אשר יבחר ה' אלהיך בו

וְהָיָה כִּי תָבוֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה וִירְשָׁתָהּ וַיִּשְׁבֶּתָּ בָּהּ: וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תִּבְרֹא מֵאֲרָצְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ וְשִׁמְתָּ בְּטָנָא וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם: וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הֵהֶם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הִנֵּנִי הַיּוֹם לְה' אֱלֹהֶיךָ כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לַאֲבֹתֵינוּ לָתֵת לָנוּ: וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטָּנָא מִיָּדְךָ וְהִנִּיחוֹ לִפְנֵי מִזְבֵּחַ ה' אֱלֹהֶיךָ: וְעֵנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲרָמִי אֲבִד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיִםה וַיִּגְר שָׁם בְּמִתִּי מֵעַט וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם וְרָב: ...וְעַתָּה הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי ה' וְהִנֵּחְתוֹ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ: וְשִׁמַּחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ וּלְבִיתְךָ אֲתָה וְהָלֹוִי וְהָגֵר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ: ט

כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר ונתתה ללוי לגר ליתום ולאלמנה ואכלו בשעריך ושבעו: ואמרת לפני ה' אלהיך בערתי הקדש מן הבית וגם נתתיו ללוי ולגר ליתום ולאלמנה ככל מצותך אשר צויתני לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי:¹⁰

אחרית דבר

ספר דברים מדגיש שוב ושוב את עבודת ה' הריכוזית "במקום אשר יבחר". במדבר היה הכל בזמניות ובקרבת מקום נוחים. ציווי כגון **איסור שחוט חנוך**: "אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט שׁוֹר אוֹ כֶּשֶׂב אוֹ עֵז בַּמִּחְנֶה אוֹ אֲשֶׁר יִשְׁחַט מִחוּץ לַמִּחְנֶה: וְאֵל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הֵבִיאוּ לְהִקְרִיב קֶרֶבֶן לֵה' לִפְנֵי מִשְׁפַּח ה' דָּם יִחָשֵׁב לְאִישׁ הַהוּא דָּם שָׁפָךְ וְכו' " (ויקרא יז) - נשמע

לכתחילה, לחבר את ביעור המעשרות עם מצוות מעשר שני. אבל, מסיים רמב"ם: "ואם התודה בכל מקום יצא" - אדם יוצא ידי חובה בכל מקום (ואולי אפילו ראוי יותר "בשעריך"). אם כן, ניתן להבין את דברי הרמב"ם: "בין בפני הבית ובין שלא בפני הבית", במובן של "לפני" ממש. בין בעמידה פיסית בהר הבית עם הפנים למקדש ("אל פני הבית") ובין שלא בפני הבית היינו "בשעריך". ומכאן אולי גם פירוש שונה מהרגיל מהו "לפני ה'" ש בפסוק! פירוש שאולי צופה שלא תמיד יהיה בית מקדש בישראל, וגם כשהיה קיים, לא כל אחד יכול להגיע בקלות לירושלים. ועוד, שמצוות מעשר ותרומה נוהגות גם כשאין בית מקדש. יש כאן אולי מעין פתח למקדש מעט ולעבודת ה' בכל מקום. והרוצה להרחיב בדיני המצווה יעניין ברמב"ם ובמפרשיו וכן בשו"ע יורה דעה סימן של"א סעיפים קמ-קמו ומפרשיו. ולא נותר לנו אלא לשאול מניין לרמב"ם הלכה זו? מה ההבדל בין "לפני ה' אלהיך" של מצוות הביכורים (ושל מצוות אחרות בספר דברים בהם כתוב "לפני ה' אלוהיך", ספרנו 10 כאלה) ובין "לפני ה' אלהיך" של ביעור מעשרות?.

⁸ ראב"ד (רבי אברהם בן דוד מפושקירה מאה 12 פרוכנס, החולק הגדול על הרמב"ם) נצמד לפשט המקרא ש"לפני ה' אלהיך" הוא פיסית בפני הבית. לעיל ראינו שכן ניתן להבין גם ברמב"ם עצמו! (ושוב נעיר ששתיקת פרשני המקרא הקלסיים על "לפני ה' אלהיך" של ביעור מעשרות תמוהה למדי)

⁹ כבר קדם לרדב"ז (רבי דוד בן זמרא, מאה 15, מצרים ארץ ישראל) פירוש כסף משנה (לר' יוסף קארו בעל השולחן ערוך) על הלכה זו של רמב"ם, ועל השגות הראב"ד: "כתב הראב"ד זה שייבוש שהידידי אינו אלא לפני ה' ואין לפני ה' אלא בבית ע"ל. ואפשר לומר שטעם רבינו: שכיון שהוא חייב לבער אפילו שלא בפני הבית, למה ימנע מלהתודות? ואי משום "לפני ה'", אינו מוכרח. דבכל מקום הוי לפני ה' היכא דליכא מקדש או בדיעבד". למרבית נושאי הכלים של רמב"ם ברור שניתן לקיים וידידי מעשרות (האמירה "בערתי הקודש מן הבית" לאחר פעולת הביעור עצמה) "בשעריך", גם בזמן שבית המקדש עמד על תילו. "לפני ה' אלהיך" של ביעור מעשרות מקבל משמעות חדשה ורחבה! ובלשונו של כסף משנה: "דבכל מקום הוי לפני ה' היכא דליכא מקדש או בדיעבד". אבל מה באמת המקור והראיה להלכה זו? האם אין כאן סיבה ומסובב (ומסובב) מעורבבים זה בז? האם נוכל למצוא סימוכין לשיטת רמב"ם מעבר לטיעון הלוגי "כיון שאתה מודה שחייב לבער בכל מקום חייב להתודות בכל מקום"? האם נוכל להוכיח דבר זה מהמקרא עצמו?

¹⁰ בשלב זה של הלימוד המשוף, הציע שחר אורי לבדוק האם "לפני ה' אלהיך" של ביעור מעשרות ושל מצוות הביכורים, כתובים באופן דומה. ואמנם, יש הבדל גדול! במצוות ביכורים מבהירה התורה היטב מהו לפני ה' אלהיך: "במקום אשר יבחר", "לפני מזבח ה' אלהיך" - מה שנעלם לחלוטין במצוות ביעור מעשרות. הבדל זה בולט לא רק על רקע הדמיון והקרבה בין שתי מצוות 'אחיות' אלה (הערה 3 לעיל), אלא גם על רקע מצוות אחרות בספר דברים שגם בהם מודגש "במקום אשר יבחר ה'". ראו דברים פרקים יב, יד, טו - איסור במות ומצווה לאכול ולשמוח "במקום אשר יבחר ה'", שבע פעמים. כנגד זה, בביעור מעשרות נזכר "לפני ה' אלהיך" בלבד. נכון אמנם שיש עוד "לפני ה' אלהיך" שאיננו קשור בבית המקדש, כגון בצדקה ומשכון, דברים כד יג: "השֶׁבַע תִּשְׁלַח לוֹ אֶת הָעֶבֶט כִּבּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ וְשָׁכַב בְּשִׁלְמוֹתוֹ וְגִרְכָּךְ וְלֶךְ תִּהְיֶה צִדְקָה לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ". עוד בספר במדבר י ט ביציאה למלחמה, דברים ד י במעמד הר סיני וכן דברים ו כה בשמירה כללית של המצוות. אבל הרוב המכריע של "לפני ה' אלהיך", בפרט בספר דברים שמדגיש את ריכוזיות עבודה ה', קשור עם "המקום אשר יבחר ה'". במצוות ביעור מעשרות לא כתוב "במקום אשר יבחר ה'", מה שבא ללמדנו ש"לפני ה' אלהיך" יכול להיות בכל מקום. וכדברי הפסוק בשמות כ כא: "בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֶזְכֹּר אֶת שְׁמִי אֲבֹא אֵלַיךְ וְגִבַּרְתִּיךָ". ודרשו בפרד"ס: אל תקרי בכל מקום אשר אזכיר את שמי, אלא: בכל מקום אשר תזכיר את שמי.

פשוט וסביר.¹¹ ספר דברים הוא שנושא את דגל הריכוזיות של עבודת ה' "במקום אשר יבחר ה' לשכן שמו שם".¹² והנה דווקא בספר זה אנחנו מתוודעים לרעיון של עבודת ה' בכל מקום – "לפני ה' אלהיך" שיכול להתקיים גם "בשעריך". לרשימה הבאה:

א. **במות היחיד** שנעשו לשם ה' בימי מלכי יהודה הצדיקים, כגון: יאשיהו, יהושפט, אסא, חזקיהו ועוד. ראו למשל מלכים א כב מב: "וַיִּהְיוּ שְׁלֹשִׁים וְחֲמֵשׁ שָׁנָה בְּמָלְכוֹ ... וַיֵּלֶךְ בְּכָל דֶּרֶךְ אֲסָא אָבִיו לֹא סָר מִמֶּנּוּ לַעֲשׂוֹת הַיֵּשֶׁר בְּעֵינֵי ה'": אף הבמות לא סרו עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות". ראו התייחסות חלקית לנושא בדברינו [מצבה – אהובה ושנואה](#).

ב. **המשמרות והמעמדות** שהתקיימו עפ"י המסורת כבר במי הבית הראשון. ראו גמרא תענית דף כו עמוד א: "הגיע זמן המשמר לעלות, כהנים ולוים - עולים לירושלים, וישראל שבאותו משמר מתכנסין לעריהן וקוראין במעשה בראשית". ראו הדף [משמרות ומעמדות](#).

ג. **בתי כנסת** שפעלו בזמן שבית שני עוד עמד על מכונו. ראו ירושלמי מגילה ב א: "ארבע מאות ושמונים בתי כנסיות היו בירושלים חוץ מבית המקדש ... וכל אחת ואחת היה לה בית ספר למקרא ובית התלמוד למשנה. וכולן עלה אספסיאנוס והחריבן.

נוסיף כעת את מצוות ביעור מעשרות בשיטת רמב"ם. האם בחיבור כל אלה (ועוד כאלה שמן הסתם חסרנו) ניתן להצביע על מגמה של הרחבת עבודת ה' מעבר למקדש – הרחבה והפצה אשר מאפשרות חיים דתיים של קדושה, תורה ורחשי לב בכל מקום בו תקע ישראל אהלו והרחיב משכנותיו? שיקום חיי הרוח והאמונה לאחר חורבן הבית לא התחיל מאפס.

מחלקי המים

מים אחרונים..

¹¹ ראו הדף [שחוט חוץ](#) בפרשת אחרי מות.

¹² ולא רק בעבודת המקדש. ראו דברים יז ח: "כִּי יִפְלֹא מִמֶּךָ דָּבָר לְמִשְׁפָּט בֵּין דָּם לְדָם בֵּין דִּין לְדִין וּבֵין נָגַע לְנָגַע דְּבַר רִיבָת בְּשַׁעְרֶיךָ וְקָמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ". והפלא הגדול שהתורה לא מציינת מה הוא "המקום אשר יבחר", איזה ואיפה הוא "בהר ה' יראה" ומשאירה לבני האדם לבחור את המקום "אשר יבחר ה' ". ראו בדברינו [קניית הר הבית](#) ביום ירושלים.